

ОБРАЗ ДУХОВНОСТІ В ТВОРЧОСТІ В.СТУСА ("ПАЛІМПСЕСТИ")

Виховання духовності – центральна методологічна проблема викладання літератури в школі і ВУЗі [1]. Адже "викладення літератури в школі – це щось значно більше за уроки людинознавства. Так, гарний урок літератури – це завжди урок духовності. Але водночас це і урок естетичної культури, урок оволодіння ошляхетненим (літературним) усним та письмовим рідним Словом як засобом самовираження. Врешті-решт, вивчення літератури – це процес інтелектуалізації майбутнього громадянина" [2; 25]. Саме вчитель української літератури повертає народу його віками знищене національне єство. Адже саме українська література – це література боротьби за права і розвиток української нації за свою державність, це література-борець, захисник свого народу. Особливо вдячним матеріалом для цієї мети є творчість поетів-шістдесятників, поетів національної ідеї, і В.Стуса. Образ духовності в творчості В.Стуса постійно знаходиться на устах наукової громадськості. Скажімо так: "духовність Стуса щільно пов'язана із вірою в божественне світле начало, – зазначав О.Рарицький. – Для поета Бог стає вищим моральним орієнтиром, він прагне знайти йому постійний притулок у своєму серці. В житті Стус іде поруч з Богом. Доростання

до розуміння Бога має екзистенційний характер" [3; 63]... "Бог і "Україна" в його душі і в поезії творять двоєдине ціле, то його голове sacrum" [4; 27]. "Важко писати про поета, цілковите виповнення котрого так і полишилися назавше в ноосфері духу" [5; 3].

Але "різниця між духом і матерією скоріше стадіальна, ніж принципова, хоч дух створюється лише Богом, еманує з Нього, а матеріальності створюються монадами. Дух в своєму первісному стані не поміщений ні в які покрови, які можна було б назвати матеріальними, представляє собою субстанцію, яку не зовсім точно, а лише в порядку першого наближення, можна порівняти з найтонкішою енергією. Духовні лише Бог і монади, нечислима сукупність богонароджених і богостворених вищих Я, неподільних духовних одиниць: вони відрізняються між собою ступенем своєї вродженої потенційної масштабності, невичерпним різноманіттям своїх матеріальних покровів і шляхів свого життя. Монада, що високо піднялась, може бути там, тут, в багатьох точках Всесвіту одночасно, але вона не повсюдна. Дух же Божий воістину повсюдний. Він перебуває навіть там, де немає ніяких монад... Без Нього не може існувати нічого, навіть те, що ми називасмо мертвою фізичною матерією. І якби Дух Божий покинув її, вона перестала б бути, не в значенні переходу в іншу форму матерії чи в енергію, а цілковито" [6; 15].

Нам здається, що саме так розумів поет це поняття. Підтвердженням цього є і такі спостереження дослідників: "Стус чи не вперше в українській культурі демонструє буддистське світовідчуття, таке не характерне для українсько-християнського сприймання Бога як утішника, захисника, котрий перебуває зовні (на небесах). Це не традиційно християнський "душевний" бог, а буддистсько-духовний бог-я, це дух, що "одміняє душу" [7; 159]. "Розмірковує про класичну японську естетику – що саме вабить його в цій естетиці? І доходить висновку, що вабить, насамперед, все той же "смісл палімпсестів", все та ж багат шаровість смислова й настроєва. Радість не тільки чути півтони, чверть тони, а й оживлювати завмерлі спогади, враження – ближчі, дальші, ще й ще дальші. Все тут взаємоудухотворене, проглядає одне крізь друге – "там, мабуть, також є поліфонія, обтяжена пам'яттю століть..." [8; 142]. Сам же В.Стус, як згадує про нього С.Кириченко, притримується думки, що "науковець робить вибір у результаті логічного аналізу і може його пояснити; поет осягає істину, інтуїтивно її вловлюючи. "Моєю рукою водить Бог" (Л.К.) – так Цветаєва передавала стан істинних поетів [9; 69]. І далі, продовжує С.Кириченко: "На автобусній зупинці зібралася купка людей,

переважно жінок. Видно було, що вони прийшли сюди з церкви. Осмілівши від Василевих запитань до мене, на цей раз запитала його я: "Колись ми говорили з Надійкою про віру в Бога. Вона сказала, що їй дуже прикро, але такі релігійні почуття, які має, наприклад, Віра Вовк, у неї ще не народилися.– А як ти? – Я не сприймаю це як прикрість. Головне для мене – філософське осягання буття. До релігії моє ставлення суто естетичне. Дуже люблю духовну музику. Але знову ж таки – це переживання естетичні" [10;78]. Мета статті:

- показати внутрішню красу і духовність поезії В.Стуса;
- розкрити його принципову позицію у створенні нового іміджу української літератури як літератури за збереження і утвердження української нації;
- підкреслити древність української літератури як один із вагомих пріоритетів в європейській літературі.

На наш погляд, наведені вище думки не тільки дають уявлення про світогляд В.Стуса, без якого неможливо вивчати його творчість, а й про те, що "релігійність українця – продукт тривалої історії народу. Саме тому в його релігійності надто багато елементів синкретизму... Складність нинішньої ситуації полягає ще й у тому, що виник цілий ряд чинників, які негативно позначаються на традиційній релігійності українців. Це – наступ масової культури, зумовлена науково-технічним прогресом упевненість людини у своїй величч як творця і розпорядника життєвої вдачі, відставання духовної практики церкви від потреб нових поколінь, архаїчність її форм, втрата українцями селянськості як національної ознаки, порушення їх інтимних зв'язків з природою, зміни у зв'язку з урбанізацією системи й характеру родинних стосунків, впливів механізмів громадської думки" [11; 587-588]. Це з одного боку. А з другого боку, у В.Стуса явно спостерігаємо утвердження знаків відичної віри – "віри пращурів слов'ян, яка є однією з найдавніших світових релігій. Відична віра побудована на Зоряному Законі, згідно з яким Бог – Всевишній – і один, і чисельний в своїх проявах водночас. В залежності від етапної задачі розвитку Всесвіту і людства Всевишній проявляє Себе через Закон Троїці в різних іпостасях, демонструючи різні якості. В основі Відичної віри знаходяться два основних принципи: коловороту життя (Коло Самсари) і Кар(м)и – розплати з часом за всі дії в цьому житті" [12; 101]. Саме так можна розглядати такий спогад В.Попелюх, дружини поета, під час обшуку у її помешканні 12 січня 1972 року: "І от вони вийшли з хати. Я вийшла. Був мороз. Машини дві стояли. Сіли й поїхали. Потім я зайшла в кімнату. Навпроти ліжка висів образ Діви Марії. Василь зробив рамочку. Хтось йому на роботі подарував. І раптом раз! На образі тріснуло скло. Само собою. А перед

цим другий товстий слідчий підійшов і почав крутити. Я кажу: "Що ви хочете, воно ж може впасти". Він, видно, щось там зрушив. Він, може, думав, що там щось заховано. І ото тільки вони вийшли, я зайшла в кімнату, і воно так раз! Як якийсь знак" [13; 36].

Тому поставимо собі за мету досягнути зміст відичної віри, як майбутньої духовності нашого народу, через її знаки у поезії В.Стуса, користуючись не тільки даними про світогляд поета чи "українську філософію серця", а і користуючись поняттям "архетип" у юнгіанському тлумаченні. Недаремно ж під час обшуку 12 січня 1972 року у поета було вилучено книгу К.Юнга "Архетип в символіке сновидений", – як згадує сам поет [14; 1401]. Архетипи – це "історичні асоціації, які пов'язують раціональний світ свідомого і первісний світ інстинктивного... Дії ж підсвідомості, схоже, направляються головним чином інстинктивними імпульсами, представленими відповідними образними думками, тобто архетипами... Тлумачення символів важливе з практичної точки зору, оскільки через символи психіка прагне природнім шляхом примірити і знову поєднати ті протилежності, які в ній є" (переклад автора) [15; 42,76,97]. Безперечно, таємниця космічних знаків у тому, що вони пов'язують речі і явища, почуття і думки з Буттям Всесвіту. Вони є тим магічним ключем, що відкриває тайну буття людства, призначення, місце і роль того чи іншого народу в розвитку планетарного суспільства, відкриває приховані скарби духовності, дає можливості пізнання свого Родоводу, є споконвічним джерелом Творчого Духу.

Скажімо, найдавнішим і найважливішим символом наших пращурів був Триглав, або Трисил. Триглав – це символ Всевишнього, його триєдиної сутності. Це символ єдності світів – матеріального, ментального (інформаційного) і духовного, їх єдиної основи і єдиного походження. Троє в одному і одно, що об'єднує трьох, – символ єдиної сутності всього сущого: богів, природи і людини. Це символ, що відображає Зоряний Закон, символ вічного вогню, що єднає Всесвіт.

В країнах Сходу – це символ Агні: три круги в одному колі золотого (жовтого), блакитного і червоного кольорів. Золотий – це духовний світ, світ Наві; блакитний – світ розуму, інформаційний світ, світ Праві; червоний – світ матеріальний, основа майбутніх Всесвітів. Разом ці три кольори дають білий колір, колір світу Яві. Цей образ безперечно створено у віршах "*Осліпле листя відчувало яр*", "*Як синьо, як біло, як яро горить*".

*Осліпле листя відчувало яр
і палене збігало до потоку.*

.....

У лісі рівний голубий вогонь
гудів і струнчив жертвенні дерева.
Зібравши літніх райдуг оберемок,
просторив вітер блуду хоругов.

.....
Аж ось

падає як мед настояно-загуслий
останній лист...

.....
Так по стерні збирають пізній даток,
так вибілене полотно – в сувій,
так юна породілля стане матір'ю
в своєму щасті і в ганьбі своїй [16; 42].

Знаком світу Наві є два сплетених квадрати, утворених "зламаними" променями, що обертаючись проти годинникової стрілки символізують згасання, заспокоєння. Це символ нерозділених богів, що сплітаючись зі світом матеріальним, переходять в стан спокою, або первісного Хаосу. Цей образ угадується у віршах "Ми нібито оберненні свічаддя", "Крізь шиби, тьмаві і заплакані", "І душу облягло знесилля", "Обколоте в намерзі стогне вікно", "Весь обшир мій чотири на чотири".

Крізь шиби, тьмаві і заплакані,
два голоси, мов дві лозини,
стенаються, од вітру злякані –
чи матері чи України?

Дві голови – за сніва темінню
сестри і матері – схилились,
щось гомонять. А вікна червінню
поповечір'я – окропились [17; 328].

Знаком світу Праві, інформаційного світу, світу законів і принципів будови Всесвітів є гексограми. В плані буття земного – це "Книга Перемін". Основу гексограм складають триграми, побудовані на полярності всіх трьох складових Всесвіту: Він (чоловічого – активного зовні, розуму, логіки) і Вона (жіночого – активного всередині, почуття, інтуїції). Він зображається суцільною лінією. Вона – переривистою. Полярні світи Яві, Наві і Праві, в кожному з них два полюси, два протилежності, два якості, що заперечують одна одну.

Іншим символом світу Праві є Колесо з трьома секторами світів: матеріального, інформаційного і духовного відповідних кольорів.

З елементів вічності, елементів трьох світів може бути створена безліч Всесвітів. Для створення нового Всесвіту Всевишній народжує

Сина, втілюючись в Творцеві нового Всесвіту, в Сварозі. Сварог – син Бога – має два крила, два полюси: Білобога і Чорнобога, два початки – Він і Вона. Знаходимо цей образ у таких віршах "*Весняний вечір. Молоді тумани*", "*Заблизько другий, що мені в рідню дарований од Бога*", "*Так тонко-тонко веде музика*", "*Небо – як попіл, як сніг – дерева*", "*Ти відійшла – і я тебе збагнув*".

Білобог і Чорнобог є невід'ємними складовими Сварога. Не існує добра без зла, любові без ненависті, плюса без мінуса, гарячого без холодного. Символом Бога Сварога є знак Він-Вона (Ян-Інь), в якому добро змінює зло, а зло – добро, і в кожному доброму уже є зародок злого, а в кожному злі є елементи добра. При творенні і зростанні Всесвіту зміна богів відбувається за годинниковою стрілкою, при згасанні і розпаді – проти.

Білобог і Чорнобог зображаються білим і чорним квадратами, в центрі яких з'являється і зростає їх протилежність. В білому квадраті чорний вихор, що обертається проти годинникової стрілки, в чорному – білий вихор, що крутиться за годинниковою стрілкою.

Цей образ-символ чітко угадується у віршах "*На тихі води і на ясні зорі*", "*Вбери-но білу сукню*", "*Впаду – і знову підведуся*".

На шляху Творення Всесвіту Яві Бог-Син за законами Праві в перший день створює Абсолютний Розум – енерго-інформаційну модель майбутнього Всесвіту. Абсолютний Розум – це закони і принципи народження будови і розвитку світу явленого. Це Першоструктура, Зерна, Єства, Пламена, Початки, Будівельники, Числа, Форми і Неформи, Сили і Сутності. Цей символ Абсолютного Розуму – знак Всесвіту, що розгортається (розділення богів). Цей символ "прозирає" у віршах "*Навпроти – графіка гори*", "*Ця світлота – до різі ув очах*", "*Упали роси на зелені вруна*", "*Вельможний сон мене опав*".

*Бо є в тобі цілий народ,
Його червонокривці.
Не дай рукам лихих заброд
вскубити пера жар-птиці
Тож на хресті святих розстань
тримайсь допоки скону
дороги зустрічей, прощань
свавілля і загону [18; 297].*

Сварог створює новий Всесвіт за сім днів (сім періодів). Сім творінь Бога-Сина відображаються семисвічником. Сім творінь Бога – це: 1) Абсолютний Розум; 2) Стихії, Пламана, Початки, Форми, Сили і Сутності; 3) властивості і почуття; 4) мінерали і тіла; 5) посів життя;

б) боги нижчих рівнів; 7) людина. Цей образ зустрічаємо у таких віршах "**Вглядаюсь в осінні стерні**".

Блукає старезний Волос

привидом із вертепу.

Та прозимом осінь віс,

німує земля Сварога,

і сонце божеволіє,

бо ж холодно і волого [19; 256].

Коли Розум готовий, п'ятьма (Світ Наві) випромінює Світло, і Світло кидає Промінь в Лоно Матері – матерії. І тоді на перехресті Світла і Матерії виникає життя, матерія стає живою. Символом народження живого Всесвіту є Сонячний Хрест, це символ запліднення матерії Духом і Розумом. Сонячний Хрест є символом Закону Роду. Цей образ зустрічаємо у таких віршах "**Наспилося, з розлуки наверхлося**", "**Ще вруняться горді Славутові кручі**".

Ще сонце високе, ще небо глибоке,

та серце замало грудей не пірве.

Ти бачиш розхрестя дороги? Молися,

бо ще ти не воїн і ще ти не муж [20; 25].

Зародок Всесвіту згущається в Світову Кулю. Триєдиний Бог-Син спускається в лоно Праматері (в Космічні води), і тоді Всесвітній (Абсолютний) Розум просинається і перетворюється в світловий спіральний вихор, сваргу, що рухає Всесвіт. Інструмент Бога Сварога, що створює Всесвіт-Сварга (Коловорот, Свастика). Сварга – символ спірального світлового вихору, що обертаючись і поширюючись в Лоні Матері-матерії створює речовину – Світ явлений – Всесвіт. Сварга, що обертається за годинниковою стрілкою, – це Сварга світу Яві, знак життя, Сонця, еволюції. Сварга, що обертається проти годинникової стрілки, – знак смерті, згасання, руйнації, п'ятьми. Сварга є знаком закону Велеса, закону Коловороту. Сварга є першим Творінням Бога.

Світ, у котрому виросла душа,

зінакшав. Це твоя, Єресіярхе,

найтяжча плата і страшне знання

*[**"Те, що було за смертю, я пізнав"**, 20; 246].*

Світловий вихор несе програми Світу явленого – Всесвіту. Це енерго-інформаційний привод Всесвіту. Під дією Сварги матерія затвердіває і стає речовиною. Після цього Бог-Син створює чотири стихії, чотири стани речовини, чотири сторони буття. Символ – чотириликій Бог (Світовид), в іншому варіанті квадрат, утворений

чотирма стихіями, це друге Творіння Бога. Цей символ у зв'язку з попереднім (сім) знаходимо у віршах "*Прощайте ви, чотири мури*", "*Чотири вітри – полощуть душу*".

*А в тім, скажу: пізнав і волю,
Свободу на семи замках,
Коли гуртом відпочивали
(как на куроте – еге-геж!)
І на чим світі проклали
і Папу Римського й папеж [21; 250].*

На третій день Сварог приводить Всесвіт в Рух (мається на увазі відлік часу), наділяючи його властивостями і почуттями. Вступає в дію закон Самсари – розвитку Всесвіту по спіралі. Це закон Коляди – циклічність всіх процесів і явищ у Всесвіті.

На рівні Земного буття циклічність символізується Колом Сварога або Колочакрою. Коло Сварога – це символ Зодіаку, 12 сузір'їв якого земна вісь проходить по колу за 26 000 років. Коло Сварога – це 12 зірок-сузір'їв, розташованих по колу. Інший вигляд цього символу – 12 спиць всесвітнього колеса – Колочакри. Коло Сварога (Колочакра) є виразом закону Самсари, закону Коляди. Цей образ легко знайти у таких віршах "*Як вікна в позапростір, позачас*", "*Цей берег зустрічей – і не збагнеш*", "*Немов крізь шиби, кроплені дощами*".

*Немов крізь шиби, кроплені дощами
крізь скрик розлуки, ліхтарів і ґрат
затрембітав тонкими голосами
гранчастий келих квітів і дівчат.
Там мармуровий врунеться акант,
різьбленими лопоче язиками
поколяду – немов за образами –
доносить співу тужний аромат [22; 225].*

На четвертий день Бог-Син створює мінерали і ненадихнуті форми тіл. Знаком посіву життя є Зірка Велеса: два трикутника інформації (вершиною вниз, блакитного кольору) і вогню (вершиною вгору, золотого кольору), перетинаючи один одного, вони створюють двокольорову шестикутну зірку Велеса, що народжує форми і структури. Цей символ безпомилково знаходимо у вірші "*Замерехтіло межі двох світів*".

*Тарілки литаєр –
площини вишу й долу – колихались,
як мідь урча. Тяжко набрякало
осердя, прагнучи знайти мене [23; 223].*

На п'ятий день іде посів життя: через сонячне проміння на воді Землі транслюються програми біологічного життя. Дві стихії, що народжують життя у Всесвіті, відображаються жовто-блакитним стягом, де жовте (золоте) – сонячне проміння, а блакитне – вода: "**Той образ, що в відслонах мерехтить**".

Вона збирає в стосики тонкі
усі твої розсипані відбитки,
мов золоті, з поховань скіфських злитки
на поза всякий час і всі віки.

У синіх вітражах, біючи, як млість,
вже золота спалахує подоба
і біла пучка тягнеться до лота,
і серце покріпляє благовість,
о милосердний Господи!

Знова

душа постала з тліну всежива! [24; 218].

На шостий день Бог-Син створює, як своє власне продовження, богів нижчих рангів, відповідальних за будову і розвиток Всесвіту, втілюючись в кожному з них у відповідній якості. На кожному етапі Кола Самсари змінюються ролі і задачі Богів, які діють *тріццями* і які перетворюються у свої протилежності з часом. Шосте Творіння Бога відображається *Знаком Перуна*, знаком народження богів – продовження Вишнього, народження Будди – Побуда: "**Посоловів од співу сад**" (варіанти А і Б), "**Звелася длань Господня**", "**Отут, край зеленого моря, де стелиться дим пелехатий**": *Тужавій, бо час. Бо планета виривається золотом піль. Троюдо, розрадо непевна, мов вікодавнє тройзілля, тебе недопити* [25; 175].

Серед земних богів слід відзначити бога Ярила (весняного Велеса), символом якого є п'ятикутна зірка – символ п'ятипроменевої симетрії біосфери Землі: "**Ярій, душе, ярій, а не ридай**".

У білій стужі сонце України.

А ти шукай – червону тіль калини
на чорних водах – тіль її шукай [26; 103].

На сьомий день Сварог створює людину за образом і подобою Своєю: "**Між клятих паливод, іуд і христів**".

Людино, еси

твої біді це страшні голоси,

бажання добра із передсвіту тьми [27; 168].

Оскільки "предметний образ та глибинний смисл виступають у структурі символу як два полюси, неможливі один без іншого, але й розведені між собою; породжуване між ними напруження і становить

сутність символу" [28; 108], то подальший розгляд проблеми передбачає аналіз предметної складової символу (типу: рука, голова, око і т.д.), яка налічує більше десятка груп, що має архетиповий зміст (детально представлений у названій праці К.Юнга), а також в українській міфології.

Глибинний зміст стусівського символу стверджує основні віхи духовності наших предків, а також закон карми; що не буває наслідків без причин і причин без наслідків. За всі справи, за всі свої вчинки, за вчинки своїх батьків, за вчинки людства, за все треба платити. Людині дарована можливість волі вибору, але якщо її вибір суперечить основному напрямку розвитку, задуму творця – вона повинна зрозуміти, що наслідки, від яких вона потерпає, це результат її дій та дій її оточення.

Ми спостерігаємо, що "первинний образ вступає у внутрішнє поле зору як символ. Символ завдяки своїй конкретній природі опановує почуттями, що перебувають у недиференційованому стані, а через свою значущість образ захоплює й породжувану ним ідею, отже, поєднує ідею з почуттям. Символ виступає посередником між ідеєю, втіленою в архетипному образі, і новим живим її переживанням (почуттям). Тому складна природа символу, який з одного боку, наділений "душею", а з іншого "вагітний смыслом", полягає в тому, що він оживлює, воскрешає архетип" [29; 157]. На наш погляд, можна говорити про метафоричний та метонімічний способи репрезентації несвідомого в естетичній свідомості В.Стуса, які за Ж.Лаканом "виявили два основні стилі сучасності – "символічний" і "постсимволічний" (символічний як метафорично-поетичний, "постсимволічний" як художнє обґрунтування частин, деталей невлікового цілого)" [30; 236].

На наш погляд тут можна використати неографізми *gifferance* і метафора сліду, розроблені французьким психоаналітиком Ж.Дерідою. "Адже принцип психічного письма працює так, що "між різними пластами" психічного апарату (сприймання і запам'ятовування) "не було ні постійного контакту, ні абсолютного розриву", тому психічне письмо завжди постає як перервність і відновлення контакту між цими рівнями психічних пластів. Концепція розірваного письма, неподоланно розірваної структури (яскравою метафорою такого психічного письма є сновидіння) стала визначальною в постмодерністському мистецтві" [31; 263].

Подальша розробка проблеми передбачає більш детальне використання психоаналізу у вивченні творів письменників національної ідеї. Саме це зніме протиставлення національного і загальнолюдського – улюблений прийом ідеологів деукраїнізації

України, їх головний аргумент у боротьбі з українською національною ідеєю. Адже річ у тому, що ніякого протистояння між національним і загальнолюдським нема і бути не може. Більше того, по-справжньому загальнолюдське може з'явитися тільки в національній формі і на національному ґрунті. Між ними органічна єдність, а не протилежність. Подальша розробка проблеми – це розгляд творів української літератури як потужного націотворчого чинника з використанням семіотики і філософії знаку.

Література:

1. *Ващенко Т.* Виховний ідеал // Дивослово. – 1996. - № 4; *Месєвря О.* Бережіть собори своїх душ (Урок-панорама) // Українська література в загальноосвітній школі. – 2002. - № 2; *Назаренко А.І.* Уроки духовності // Українська література в загальноосвітній школі. – 1999. - № 3; *Токмань Г.* Діалогізм та проблемність як принципи сучасного прочитання української літератури в школі // Дивослово. – 2001. - № 3.
2. *Ключек Г.* Українська література в школі як націотворчий фактор // Українська мова та література в школі. – 1999. - № 3.
3. *Рарицький О.* "Палімпсести" Василя Стуса: духовна домінанта // Слово і час. – 1999. - № 12.
4. *Коцюбинська М.* Стусове "самособоюнаповнення" // Сучасність. – 1995. - № 6.
5. *Голобородько В.* Василь Стус // Життя і творчість Василя Стуса. – К., 1992.
6. *Шевцов В.Ю.* Багато званих та мало вибраних. – Дніпропетровськ, 2002.
7. *Мельник Я.* "В мені уже народжується Бог" // Вітчизна. – 1990. - № 10.
8. *Коцюбинська М.* Стусове "самособоюнаповнення" // Сучасність. – 1995. - № 6.
9. *Кириченко С.* Птах піднебесний (Спогади про Василя Стуса) // Дніпро. – 1998. - № 1-2.
10. Там само, с.78.
11. Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / А.М. Колодний, П.Л. Яроцький, Б.О. Лобовик та ін. За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К., 1999.
12. *Шевцов В.Ю.* Русь. – Дніпропетровськ, 2003. Зміст символів, які будуть в подальшому тлумаченні в даній роботі, подаємо за цим джерелом.
13. *Попелюх В.* Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Частина 2. Упорядкування Богдана Підгірного. – Тернопіль, 2003.
14. Див.: *Справа В.Стуса. Вирок і коментар // Визвольний шлях. – 1975. - № 12.*
15. *Юнг Карл Густав, фон Франц М.-Л., Хендерсон Дж. Л., Якоби И., Яффе А.* Человек и его символы / Под общ. редакцией С.Н.Сиренко. – М., 1998.
16. *Стус В.* Палімпсест: Вибране. – К., 2003.
17. Там само, с.382.
18. Там само, с.297.
19. Там само, с.256.
20. Там само, с.246.
21. Там само, с.250.
22. Там само, с.225.
23. Там само, с.223.
24. Там само, с.218.
25. Там само, с.175.
26. Там само, с.103.

27. Там само, с.168.
28. *Галич О., Назарець В., Васильєв Є.* Теорія літератури: Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. – Київ, 2001.
29. *Зборовська Н.В.* Психоаналіз і літературознавство. Посібник. – К.: Академвидав, 2003.
30. Там само, с.236.
31. Там само, с.236.

Анотація

Серед безлічі знакових зображень і уявлень людства виділяється група знаків, причетних до космічної сутності, космічного світогляду людини. Це знаки, що з першого погляду привертають до себе увагу, притягують зір і думку, приковують серце і свідомість. В своїй сутності ці знаки безсмертні, бо існують в часі з моменту зародження і зростання людської свідомості. З тих чи інших причин багато космічних символів піддавалось гонінню, заборонялось, знищувалось. І коли здавалось вони зникли назавжди, пішли у небуття, несподівано, як спалах, як вибух, як грім з ясного неба, вони через поезію В.Стуса знову повернулись у свідомість народу.

Анотация

Среди множества знаковых изображений и представлений человечества выделяется группа знаков, имеющих отношение к космической сущности. Это знаки, которые с первого взгляда обращают на себя внимание, притягивают зрение и мысль, сердце и сознание. В своей сущности эти знаки бессмертны, потому что существуют во времени с момента зарождения человеческого сознания. По той или иной причине много космических символов поддавалось гонению, запрещалось, уничтожалось. И когда, казалось, они исчезли навсегда, пошли в небытие, неожиданно, как вспышка, как выстрел, как гром с ясного неба, они посредством поэзии В.Стуса снова возвратились в сознание народа.